

ИДЕНТИФИКОВАЊЕ ДАРОВИТИХ УЧЕНИКА У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ И РАД СА ЊИМА

IDENTIFICATION OF GIFTED STUDENTS IN PRIMARY SCHOOLS AND THE TEACHING PROCESS

Сања Милић

Сажетак: Шта је то даровитост? Риједак индивидуални дар или социјална реалност? Како треба да се односимо према даровитој дјечи? Да ли је за подстицање њиховог развоја потребан посебан приступ и специјална обука? Даровитост и даље остаје загонетка за већину ученика, учитеља и родитеља. Ширу јавност, коју прије свега чине учитељи, педагози, наставници, родитељи, не занимају толико научне основе даровитости, колико их интересује како се даровитост манифестује у стварном животу, како се идентификују они који имају посебне дарове и какво им окружење и услове треба обезбиједити да би своје потенцијале развили до максимума. Брига о даровитим ученицима данас представља бригу за развој науке, културе, социјалног живота сутра.

Циљ овог рада је првенствено у томе да кроз проширивање знања о структури даровитости, идентификовању даровитих ученика, те различитим начинима организације рада са њима, подстакне практичаре на озбиљан приступ даровитом дјетету. Овај рад ће, такође, настојати да прикаже тренутно стање у основним школама у Републици Српској када су у питању даровити ученици, односно рад са њима.

Кључне ријечи: даровитост, даровити ученици, идентификација даровитих, обогаћена средина

Abstract: *Gift is still pretty mysterious term for most of students and their parents. Teachers, educators and parents are not so much interested in scientific basis of gift as they are interested in the way that gift is manifested in real life, how to identify the gifted ones and how to help them to improve their gifts more. The concern for gifted children today is concern for development of science, culture and social life tomorrow.*

The aim of this work is to expand the knowledge about the structure of gift, identification of gifted children and how to organize teaching process with them. Current position of gifted children in primary school Republic of Srpska will be also shown here.

Key words: *gift, gifted children, identification of the gifted ones.*

1. УВОД

Развој науке и научне технологије условио је промјене у свим областима друштва. Васпитно-образовни систем, као један од најзначајнијих његових сегмената, напушта традиционализам и окреће се прогресивним промјенама.

Реформе у школству настоје створити такве услове у настави који ће омогућити младима да науче да уче и да у потпуности развију све своје потенцијалне способности.

У школском систему постоји потреба за сталним промјенама с циљем подизања квалитета наставе. Све више се тежи томе да се настава усклади са развојним потребама ученика, њиховим интересовањима и могућностима. Свака друштвена промјена требало би да изазове и промјену у школском систему. Да би школа могла да оствари своју функцију у друштву, најприје је потребно да постави циљеве и задатке у складу са временом у ком се налази и простором на којем постоји. **Стратешки циљ** сваке школе требало би да буде транзиција из режима управљања у режим самоуправљања, тј. да обезбиди ученицима слободу избора у оној мјери која је потребна за развој свих њихових потенцијала. **Образовни циљ** данашње школе требало би да се огледа у ширењу јединственог образовног простора за друштвено-научну реализацију индивидуалних образовних стратегија даровитих ученика. **Васпитни циљ** школе требало би усмјерити ка васпитању личности дубоких моралних увјерења. **Развојним циљем** школе требало би обезбидити могућност развијања способности даровитих ученика за укључивање у сваку духовно-практичну дјелатност у зависности од реалних услова нашег региона, наше републике и саме личности.

Један од најзанимљивијих, али и најмање истражених проблема васпитно-образовног процеса јесу даровити ученици, тј. ученици који у одређеној активности, или више њих, постижу изнадпросјечне резултате. Шта је даровитост? Кога можемо да сматрамо даровитим? Како је идентификовати? С каквим проблемима се сусрећу даровити ученици? Каква организација васпитно-образовног процеса одговара потребама даровитих ученика? Ово су нека од основних питања којима се бавимо у овом раду.

2. ШТА ЈЕ ДАРОВИТОСТ?

Многи аутори прилазе дефинисању појма „даровитост“ са различитих аспеката. Док га једна група тумачи као особину, потенцијал, способност, сазнајне компоненте, други указују на постигнуће у одређеним сферама људског дјеловања. Заједнично свим моделима дефинисања даровитости је то да у основи сваке даровитости стоје изузетне особине личности, натпросјечне способности и креативност. До сада најприхваћенији модел дефинисања даровитости дао је Рензули, представивши је помоћу три круга, као производ интеракције и међузависности три елемента: натпросјечне способности, мотивације и креативности [13].

На шеми се може одмах уочити да што је већи ниво преклапања ова три фактора, и даровитост је на вишем нивоу, и обрнуто, ако преклапање не

постоји, онда не постоји ни даровитост. Од ова три саставна елемента, способност је најмање подложна промјенама, док су креативност и мотивација условљене неким другим факторима и мијењају се.

2.1. Креативност

У литератури постоји око шездесет дефиниција креативности. Чудина-Обрадовић објашњава да се креативност често употребљава у два значења: креативност као стваралаштво, тј. стварање нових и оригиналних производа у важним подручјима људске дјелатности, или креативност као особина или скуп особина које ће омогућити, подстакнути, изазвати креативан продукт [20]. Стојаковић пише да је једна од дефиниција која је у литератури најчешће помињана Торенсова дефиниција креативности. Он ју је дефинисао као процес којим особа постаје свјесна неког проблема, тешкоће или недостатка у знању, за које не може да нађе научено, или познато рјешење. Она тражи могућа рјешења тако што поставља хипотезе, процјењује, провјерава и преиначава своје хипотезе и саопштава резултате [15].

2.2. Таленат

Талентованост се односи на даровитост у једном ужем подручју (математици, музици, сликању). Даровит и талентован ученик, као што се и види из наведених дефиниција, нису исто. Анализирајући однос између ових појмова, Гање констатује да они дијеле три карактеристике: оба се односе на људске способности, оба су нормативна (у смислу да оба циљају на појединце који се разликују од норме или просјека) и оба се односе на појединце који су „нестандардни“ због свог понашања којим искачу од групе [3]. Према Гањеу, даровитост представља изразиту натпросјечну компетентност у једној или више области способности (интелектуалној, креативној, социоемотивној и сензомоторној), а изразита натпросјечност у једној или више области људских активности је таленат [4].

2.3. Генијалност

Генијалност је веома ријетка и изразита способност. То је изузетан склоп високих интелектуалних способности, особина личности, креативности и јаке мотивације, те средине у којој геније расте и ствара. Чудина-Обрадовић указује на то да се термин гениј односи на особу која у току дужег животног раздобља ствара велики корпус дјела која имају значајан и дуготрајан утјицај на људску мисао и људску ситуацију. Ово схватање појма „гениј“ је у складу с продуктивно-креативном дефиницијом даровитости и наглашава присутност нарочито велике развијености мотивационо-креативног склопа особина [20].

3. КОГА СМАТРАМО ДАРОВИТИМ?

Боље од других, брже, другачије, квалитетније, успјешније, неке су од најчешћих квалификација које нам указују на то да је у питању даровито дијете. Ради прегледности и боље разумљивости рада, особине даровитих ученика сврстане су у пет група: *физичке, социјалне, емоционалне, интелектуалне и мотивационе* и укратко објашњене.

Неки психолози сматрају да су даровити ученици, углавном, физички развијенији од својих вршњака, да мање болују и да су бољег здравственог стања. Подаци за физички развој ученика добијају се од родитеља, тј. од њих се може сазнати када су дјеца проговорила, проходала и какво је њихово опште здравствено стање. Међутим, баш код овог показатеља, како кажу Цветковић-Лај и Мајурец, може лако да се погријеши приликом доношења закључака, јер наставници често потцењују тјелесно заостале и „непривлачне“ ученике, као и оне која имају тешкоћа у развоју [18].

Да су даровити ученици социјално прилагодљивији, комуникативнији и омиљенији у својој групи показују разна социометријска истраживања. Даровит ученик је популаран и харизматичан и вршњаци га брзо прихвате као свог вођу, али не зато што им се он намеће, већ што увијек има идеална рјешења за сваку проблемску ситуацију. Мали је број даровитих који не успијевају да се прилагоде средини. Али, даровити ученици се скиривају и међу оним тихим, повученим и ненаметљивим ученицима. Њима треба указати посебну пажњу и дати им подршку да би се осјетили социјално прихваћеним и равноправним члановима заједнице, јер ће се само на тај начин правилно развијати њихов таленат.

Даровити ученици су емоционално стабилнији, јер они другачије сазнају и доживљавају свијет и имају богатија осјећања у односу на своје вршњаке. Осјетљивији су на неправду, очекивања и осјећања других. Веома су самокритични, често себи постављају високе и нереалне критеријуме приликом обављања неког задатка. Али, даровитост носи са собом и низ емоционалних проблема који, углавном, настају због неподударности емоционалног и интелектуалног развоја. Узроци емоционалних проблема код даровитих ученика могу да буду околински и унутрашњи. Околински се односе на то како су даровитог ученика прихватили у школи, одјељењу и уопште у његовом окружењу. Иако је горе напоменуто да су даровити ђаци, углавном, социјално прихваћени, дешава се да их многи не желе у својој близини јер су другачији или пуно паметују. Тада ученик осјећа огромну празнину и потребу за прихватањем, те, настојећи да буде као остала дјеца, прикрива свој таленат, престаје да учи и неприхватљиво се понаша. Емоционалну нестабилност врло лако може да изазове и досадна, незанимљива настава прилагођена просјечним ученицима, као и наставник

који не цијени и не поштује њихове индивидуалне потребе већ популарише просјечне, али вриједне и покорне ученике. Унутрашњи узроци афективних проблема леже у томе како ученик сам себе доживљава, какве циљеве поставља, на који начин се прилагођава и супротставља околини, како се носи са својим успјесима и неуспјесима.

Интелектуалне особине даровитих ученика превазилазе просјечност у жељи за знањем, у оригиналности, у креативним активностима. Они изражавају своје идеје и бране их. Ови ученици имају тенденцију да показују већу аутономију у процесу учења и обављању задатака, те им је стога потребна мања помоћ одраслих. Прекомјерна интервенција наставника и родитеља може имати негативан утицај на образовање даровитих ученика, односно, може да спречи развој самоконтроле, те да доведе до губитка независности и мотивације за даљи рад.

Мотивационе особине даровитих огледају се у високим когнитивним захтјевима, огромној радозналости, страсти према одређеним предметима и појавама. Они су унутрашње мотивисани и разним активностима приступају ради осјећаја задовољства и успјеха, а не због вањских награда. Треба истаћи да су ово само неке од особина даровитих ученика и да никако није неопходно да их све посједује једно дијете да бисмо га окарактерисали као даровито. Исто тако, не мора да значи ни да је дијете даровито ако посједује већину ових особина. Наставник, свакако, треба да има одређене стратегије за препознавање наведених особина, јер се управо од њих креће када је у питању идентификација даровитости. Када код дјетета буду уочене неке од особина даровитих, то дијете треба одмах „означити“ и пажљиво пратити „сваки његов корак“.

4. КАКО ИДЕНТИФИКОВАТИ ДАРОВИТОГ УЧЕНИКА?

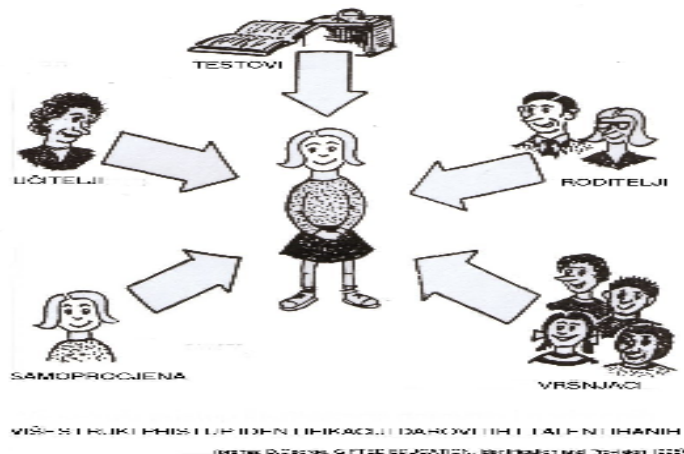
Велики број школа суочен је са проблемима ране идентификације даровитости код ученика и организације рада са њима. Идентификација даровитих ученика је дуготрајан процес, који укључује cjелокупну анализу једног ученика, што значи да не може бити заснована на само једном показатељу, нпр. тесту знања, чији су резултати у нашим школама, нажалост, пресудни за процјену даровитости. Поред њих, користе се и разни тестови за мјерење количника интелигенције, тестови креативности, чек-листе за процјену даровитости. Ниједан од ових инструмената не може прецизно дати одговор на то да ли је неки ученик даровит или не и стога је, уз њихову примјену, неопходно и свакодневно посматрање и праћење ученика.

Због различитих подручја у којима се ученик може идентификовати као даровит, користе се многобројни извори информација, односно, користе се различити критеријуми за откривање и идентификацију даровитих ученика, у

зависности од схватања и дефинисања даровитости. Ако се даровитост доминантно одређује општом интелектуалном способношћу, онда је тестирање интелигенције главни селективни фактор, а ако се даровитост посматра шире, као плод специфичног склопа особина, способности, мотивације и остварених високих образовних или професионалних постигнућа, онда се предност у откривању и идентификације даровитих даје њиховом систематском упознавању и праћењу, примјеном тестова интелигенције и специфичних способности, тестова личности и тестова креативности, прикупљањима разних других информација о социокултурним условима у којима ученик одраста, о његовим интересовањима, хобијима, начину на који проводи слободно вријеме, приликама у породици итд. У прикупљању ових и других информација о ученицима учествују родитељи, наставници, школски психолози и педагози, службе за професионалну оријентацију и други заинтересовани за талентоване и високо продуктивне кадрове, за њихово професионално образовање и запошљавање.

Давид Георг је израдио мултидимензионални модел идентификације даровитих ученика према коме у том процесу учествују родитељи, вршњаци, учитељи, а такође се у обзир узимају и разни тестови као и самопроцјена ученика [5].

Слика бр. 1: Вишеструки приступ даровитим и њиховом откривању

Овакав мултидимензионални приступ даровитим и њиховом откривању и идентификацији може донекле да гарантује да ће права даровитост бити препозната.

Проблем идентификације даровитих ученика има јасно дефинисану етичку димензију. Идентификовати дијете на основу појединачних инструмената или кратког и непотпуног посматрања као „надарено“ или „ненадарено“ значи вјештачки, унапријед, одредити његову судбину. Лоша прогноза на почетку

школовања значајно утиче на достигнућа дјетета у будућности. Да би се превазишле овакве грешке приликом идентификације ученика, потребна је свеобухватна евалуација различитих аспеката учениковог понашања, способности и особина личности, која може да укључује следеће: детаљно праћење и мјерење времена које ученик проведе у различитим активностима, анализу понашања ученика у активностима за које се оно самостално опредјељује, укључивање директора, педагога и осталих квалификованих стручних лица у идентификацију ученика, коришћење различитих верзија методе посматрања дјете (у лабораторијским условима, у ваннаставним активностима, у породици, на одморима између часова), вјештачење производа креативности ученика (цртежи, литерарне вјежбе, поезија, разни технички модели), праћење промјена расположења приликом такмичења, фестивала, приредби. Ипак, ни интегрисани приступ идентификацији даровитости не гарантује да се грешке неће јављати у погледу тога да дијете које је даровито не буде препознато, или обрнуто, да се дијете које то није сврста у групу даровитих – што је у сваком случају мања и дозвољена грешка у односу на први случај.

Наравно, да би се уопште приступило овом проблему, наставници и сви они који раде на идентификацији даровите дјете морају да имају широк опсег теоријских знања о даровитим ученицима, тј, да знају да постоје различите врсте даровитости и како се оне испољавају, да разграничавају одређене појмове који су у тијесној вези, али ипак указују на различито, да препознају особине даровитих и њихове развојне потребе.

Поступак идентификације надарених ученика има двије фазе: откривање даровитих ученика и утврђивање врсте надарености. Иван Корен наводи разлику између ова два појма: „Појмовно, открити значи само индицирати надареног ученика, а идентификовати значи утврдити његов идентитет, тј. утврдити скуп особина које посједује, врсту и степен његове надарености. У процесу откривања више учествују учитељи, а у процес идентификације се укључују и педагози, психолози, и други стручњаци.“ [9]

У табели број 1 разрађен је модел откривања и идентификовања даровитих ученика.

Табела бр. 1: Фазни модел откривања и идентификовања даровитих ученика.

ФАЗА	Опажање	Препознав.	Идентифик.	Верификација
ЦИЉНА ГРУПА	Дјеца	Популација ученика	Потенцијално даровити	Манифестно даровити
НОМИНАТОРИ	Родитељи Васпитачи	Наставници Родитељи Ученици	Интердисципл.	Стручни тим

Прва фаза у процесу идентификације, коју започињу родитељи већ у првој години живота, је опажање знакова даровитости. Они код свог дјетета могу опазити да нарочито живахно реагује на неке карактеристике околине (звук, боју, облик, социјалне ситуације). Чак и кад родитељи не интерпретирају те знакове као сигнале за почетак систематског развијања претпостављених способности, ова ће запажања ипак дјеловати на њихов однос према дјетету. Такође, васпитачи који раде са великим бројем дјеце, лако ће уочити оно дијете које својим понашањем „одскаче“ од друге дјеце.

У другој фази откривања или препознавања даровитих, из цјелокупне популације ученика, на основу мишљења наставника, разредних старјешина, родитеља и ученика издвајају се потенцијално даровити ученици.

У трећој фази идентификације се из популације потенцијално даровитих, истраживањима интердисциплинарног тима, издвајају манифестно даровити ученици.

У фази верификације ради се са даровитима и верификују се резултати учињених истраживања тако што се провјеравају постигнућа манифестно даровитих ученика.

5. КАКВО ОБРАЗОВАЊЕ ЈЕ ПОТРЕБНО ДАРОВИТИМ УЧЕНИЦИМА?

С обзиром на то да је наставни план и програм примјерен раду са просјечним ученицима, основни проблем је како га прилагодити захтјевима и потребама даровитих. Школа заузима најзначајније мјесто у животу сваког школарца, самим тим што он у њој проводи велики дио времена и што је одјељење његово прво социјално окружење у коме треба да развије све своје потенцијале. Због тога треба водити рачуна да вријеме које даровито дијете проводи у школи не буде узалуд потрошено. Даровита дјеца посједују широк темељ општих знања и прије него што крену у школу, њихов рјечник је квантитативно и квалитативно богатији од рјечника њихових вршњака, они брже уче и памте и због тога захтијевају сасвим другачији приступ. Њима никако не би требало да се сервирају садржаји које они већ знају, нити садржаји који су сувише лаки јер ће то изазивати досаду и одбојност према свему што је школско. Даровити ученици захтијевају искључиво индивидуални приступ и то у свим фазама наставног процеса, почев од планирања па до евалуације. Основна улога учитеља је да осигурају слободан развој интересовања, да не закаче дјететов интелектуални, емоционални и социјални развој. Од када се води рачуна о даровитим ученицима примјењивана су три основна модела рада са њима: хомогено груписање, акцелерација и обогаћивање.

Хомогено груписање узима у обзир да се даровити и креативни ученици у многим својствима и особинама разликују од осталих ученика, па са њима треба радити одвојено по посебном програму. Овакво одвајање ученика има низ недостатака који су се покушали превазићи дјелимичним груписањем даровитих ученика, тако да се рад са даровитим изводи на сљедеће начине: похађање специјалног одјељења сваки дан по један час, похађање специјалног одјељења два пута седмично, похађање специјалног центра одређеног дана.

Убрзано обучавање или школска акцелерација омогућава даровитој дјечи и ученицима брже напредовање кроз школски систем и убрзано завршавање одређеног нивоа школе. Сматра се да овај вид омогућује двоструку предност, како за друштво, тако и за појединца.

Обогаћени програми за даровите у редовним одјељењима до сада нису били често у примјени, али новија истраживања показују пораст интересовања просвјетних радника за такав вид рада и наставе. Ту се даровитим и креативним ученицима даје обогаћен и проширен програм, у оквиру редовних наставних програма за редовна одјељења.

Поставља се питање – који модел је најефикаснији? Данас преовладава мишљење да се најбољи резултати постижу повезивањем ових модела у један систем који представља дио укупне образовне понуде. Како то организовати у образовној стварности?

Најоригиналније рјешење, према нашем мишљењу, дао је Јосиф Рензули, који је израдио модел обогаћене средине спајањем сва три горе наведена програма, остављајући могућност за коришћење најразноврснијих метода и облика рада у школи и ван ње. Због тога смо одлучили да у овом раду укратко представимо основне идеје и замисли обогаћене средине Јосифа Рензулија [12].

5.1. Модел обогаћене средине Јосифа Рензулија

Школски обогаћени модел је детаљан план за побољшање укупног квалитета васпитно-образовног процеса, који омогућава флексибилност свакој школи у погледу развијања јединствених програма за даровите ученике, заснованих на локалним ресурсима и демографској скици ученика. Темелји се на слободи избора и индивидуалном приступу. Осмишљен је да би подстицао креативно стварање у оним областима за које је сам ученик заинтересован. Циљ модела је да се ученицима допусти слобода у избору тема које ће проучавати, као и могућност самосталног одређивања ширине и дубине садржаја и начина учења. Модел обогаћене средине састоји се из три слоја, а они су приказани на слици број 2.

Слика бр. 2: Обогаћена средина

Такође, модел је осмишљен да промовише учење као изазовну и угодну активност, те да се створи репертоар услуга које могу бити интегрисане у садашњи школски систем. Овакав приступ омогућава школама да развију међусобну сарадњу и сарадњу са средином у којој се налазе, да искористе сва расположива средства и да самостално доносе одлуке о стварању услова погодних за развој и образовање даровитих ученика. Концепт обogaћене средине тражи од наставника да класичну школу претвори у угодно и пријатно мјесто у коме ће се подстицати цијелокупан развој ученика.

Школска структура обухвата три компоненте *редовни курикулум, обogaћене кластере, континуум посебних услуга.*

Редовни курикулум састоји се из унапријед прописаних циљева и исхода учења. Он може да буде традиционалан, иновативан, или у процесу транзиције, али његова основна функција је да буде основни документ на коме почива школа. Примјена обogaћене школске средине утиче на редовни наставни план и програм кроз три начина. Прво, да би се програм прилагодио различитим потребама ученика потребно га је диференцирати кроз процес сабијања садржаја програма, што условљава и измјене садржаја у уџбеницима. Друго, садржај који се елиминише потребно је замијенити адекватним садржајима који ће задовољити образовне потребе даровитих ученика. Треће, модел обogaћене средине треба интегрисати у редовне наставне планове и програме, јер циљ модела није да у потпуности замијени наставне планове и програме.

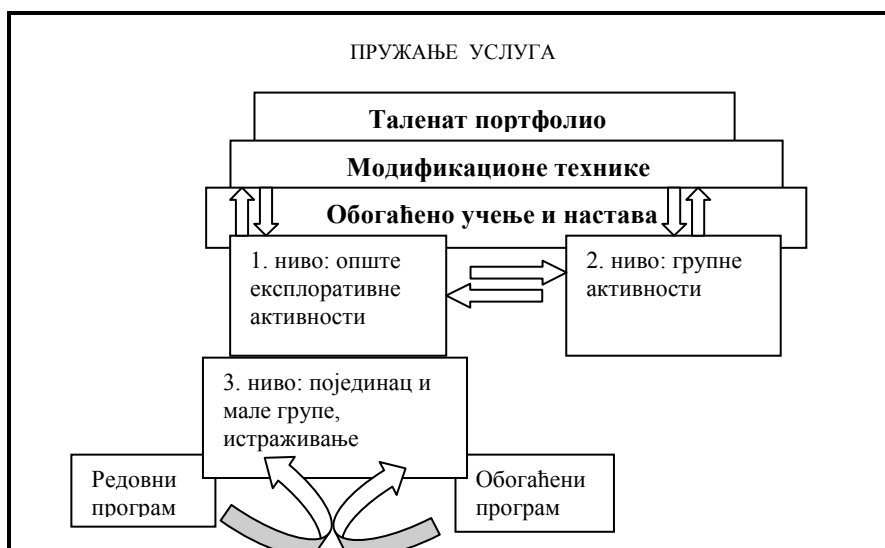
Обogaћени кластери чине групе ученика који дијеле заједничке интересе, а који се окупљају на неким часовима током наставе и заједно са стручним лицима из одређених области раде на задацима. Обично се окупљају једном у току недјеље. Одрасли у школи, стручно особље и родитељске заједнице су регрутовани да омогуће богаћење кластера на разне начине. Њима се шаљу брошуре са могућим изборима за богаћење кластера. Обогаћени кластери не треба да буду једини програм за развој талената и њихов циљ није да замијене постојеће програме, већ да буде једна окосница у развијању интересовања и подстицања талента у цијелој школској популацији. Они, такође, оспособљавају наставнике за рад са даровитим ученицима, пружајући им могућност да учествују у обogaћивању наставе, те анализирању и

упоређивању оваквог начина рада са традиционалним. У том смислу овај модел промовише наставнике у погледу њиховог подстицања да постану стручнији у процјени ученика и креативнији у организацији рада са њима.

Континуум посебне услуге је трећи мета-модел у школској структури. Иако обogaћени кластери и обogaћена средина на бази модификације наставних планова и програма пружају широк спектар услуга које се употребљавају у сврху задовољавања индивидуалних потреба ученика, програм за укупан развој талената и даље захтијева додатне услуге које ће бити изазов младим људима, способним да раде и стварају на високом нивоу. Ове услуге, које не могу да се обезбиједу у кластерима или редовним наставним плановима и програмима, обично укључују: појединачно савјетовање или савјетовање у оквиру мале групе, директну помоћ у олакшавању рада на напредном нивоу, остваривање сарадње између ученичких породица, као и сарадње између ученика и других организација у средини у којој живе.

Пружање услуга

Слика бр. 3: Пружање услуга

Таланат портфолио

Школски обogaћени модел укључује специфичне начине учења који могу да послуже као основа за развој талента. Овај приступ учењу користи и традиционалне процјене да дође до информација о три димензије ученика: способностима, интересовањима и стилевима учења. Ова информација, која се фокусира на снагу, а не на дефицит, се ставља у форму управљања названу „Таланат портфолио“, која се користи за доношење одлука о могућности развоја талента кроз редовну наставу, обogaћене кластере, континуум посебних услуга. *Таланат портфолио* захтијева: 1. да се прикупља што више

различитих типова информација које приказују све „снаге“ ученика из одређених области и да се оне редовно ажурирају; 2. да се ове информације класификују у опште категорије способности, интересовања и стилова учења, као и остале сродне показатеље успјешног учења, као што су организационе способности, личне и социјалне вјештине, претпоставке за креативну продуктивност и сл.; 3. да се ове информације периодично прегледају и анализирају ради доношења одлуке о пружању могућности за рад у оквиру обogaћене средине, кластера као и континуума посебних услуга; 4. да се преговара о разним облицима убрзања и богаћења учења, као и о томе да се и ученици укључе у процес доношења одлука; 5. да се подаци користе као средство за савјетодавни рад са родитељима и ученицима.

Модификационе технике

Услуга модификације пројектована је тако да: подеси ниво захтјева у складу са интересовањима ученика, продуби садржаје учења и уведе разне типове богаћења редовних наставних планова и програма. Процедуре које се користе за модификацију наставних планова и програма су: **сабијање** (компактирање) и **анализа уџбеника** и уклањање досадних садржаја из њега. Компактирање почиње *дефинисањем циљева и исхода*, а основни циљ овог корака је да донесе што боље појединачне програмске одлуке, тј. да досадно градиво замијени занимљивим. Друга фаза модификације програма је *идентификовање ученика* који су већ савладали градиво које је предвиђено да се обрађује. Састоји се од тога да се процијене ученици који имају могућност да савладају нове материјале брже и квалитетније од осталих. Завршна фаза процеса сабијања је *убрзање и начини обogaћивања* и представља најизазовнији аспект обogaћене наставе, јер се заснива на кооперативном доношењу одлука и већ у њој може да се уочи креативност и ученика и наставника. Тада се улажу велики напори за прикупљање материјала за богаћење учионица, при чему у то треба укључити и библиотекарe, медијатекарe, те остале стручњаке. Материјали који се прикупљају треба да задовоље неколико критеријума, међу којима су и они који подстичу развој мишљења, активност ученика, сарадњу међу ученицима, групне пројекте и све оно што води ка истраживачком понашању. Све ове активности треба да одржавају одговарајући ниво тежине и изазова који је пропорционалан способностима и интересовањима ученика. На одлуку о томе које активности изабрати као замјену за „досадне садржаје“ увијек утиче неколико фактора, као што су: вријеме, простор, доступност материјала и људских ресурса.

Обogaћено учење и настава – тријадни модел

Обogaћени тријадни модел дизајниран је да подстакне креативност младих људи. Овај модел налаже да се ученици излажу разноврсним темама у различитим областима интересовања. Рензули предлаже три етапе кроз које ученици пролазе приликом проучавања садржаја.

У првој етапи ученици би требало да се изложе великом броју различитих подстицаја из окружења. То значи да учионице морају бити тако опремљене да се у њима налазе различита средства, материјали, књиге с којима ће ученици долазити у додир и бирати оно што је најзанимљивије за њих, те ће се на тај начин код њих развијати афективни и когнитивни процеси што ће им омогућити да успјешно савладају предвиђене задатке наставе.

У другој етапи ученици већ активно раде на изабраним материјалима, гдје се и показује њихова креативна способност и мотивација за изабрано подручје. Циљ друге етапе је развијање критичког, аналитичког и креативног мишљења, истраживачког духа, као и стварање позитивне слике о себи. У прву и другу етапу укључују се сви ученици, а не само они који су идентификовани као даровити.

У трећој етапи даровити ученици раде на истраживању стварних проблема које су самостално одабрали. На овом нивоу ученик мора да буде способан да сам формулише проблем, да одабере начин на који ће да га ријешити, да сакупи информације о њему, те да на крају изнесе и резултате свог истраживања. Циљ ове етапе је да ученика оспособи да задатак заврши до краја, тј. да добије видљив производ свога рада, што ће га мотивисати на даљи рад.

Организационе компоненте

Организацију Рензулијеве обогаћене средине чине сљедеће компоненте:

- школски тимови обучени за рад у обогаћеној средини;
- тим за обуку и професионални развој особља;
- материјални ресурси;
- стручњаци из различитих области;
- тим за сарадњу са родитељима и
- школски менаџмент план.

Какво стање је код нас? У нашој школској пракси рад са даровитим ученицима се организује, углавном, кроз неке облике додатне наставе и секција и то најчешће с циљем организовања неке приредбе, изложбе, такмичења. Такав начин рада са даровитим ученицима омогућава популарисање школе и наставника, али не утиче много на развој даровитости.

Да би додатна настава била у функцији развоја даровитости, она треба да се темељи на индивидуалним потребама и склоностима ученика и на садржајима редовне наставе који ће омогућити ученицима да брже и темељније уђу у свијет науке. То ће се постићи ако учитељ пажљиво одмјерава и бира садржаје који ће ученике подстаћи на активност. Додатна настава може да пружи информације о томе шта ученика воли и шта му најбоље иде од руке. Секције у школи требају да омогуће ученицима да прошире своја знања, унаприједи истраживачки дух и развију креативност.

За ученике који су даровити, прије свега, треба одредити васпитно-образовне циљеве и задатке који би требало да се остваре у раду са њима. На основу тих циљева потребно је изабрати и садржаје, као и одговарајуће методе, средства и облике рада помоћу којих ће се они најуспјешније остваривати. Даровити ученици прелазе оквире програма по коме се ради у школи и зато им је потребно понудити програм који је слојевитији, опсежнији и квалитативно другачији, али никако не треба дозволити да ученик прескочи садржаје редовне наставе.

6. ПРЕПОРУКЕ ЗА ПОДСТИЦАЊЕ ДАРОВИТОСТИ

Уколико желимо да уложимо истински напор у инкорпорирање програма за даровите у редовне наставне планове и програме, овакав приступ даровитим ученицима од суштиског је значаја. Он је, такође, у складу са флексибилном концепцијом развоја даровитости која је камен темељац нашег рада и наше бригае за промовисање једнакости у посебним програмима. Њега треба схватити као креативну прилику цијеле школе, гдје ће се кооперативним радом свих запоселених изградити што шири спектар обогаћених програма.

Програми за обучавање даровите дјече дужни су:

1. да укључују изучавања широких тема и проблема, кроз које се може примијетити интерес даровите дјече за поједине области, те њихова тенденција да их изучавају и у будућности;
2. да користе интердисциплинарни приступ у настави, који је заснован на интеграцији проблема из различитих области науке, јер се тако подстиче жеља даровитих ученика за проширивањем и продубљивањем знања и развијањем способности да реагују на различите појаве;
3. да одржавају и развијају самосталност у настави;
4. да обезбјеђују флексибилност и разноврсност васпитно-образовног процеса у погледу садржаја, облика, метода, укључујући и могућност учествовања дјече у одабиру датих;
5. да обезбиједје бесплатно коришћење различитих извора информација;
6. да уносе квалитативне промјене у школу, у смислу побољшаног простора и материјала за рад;
7. да омогуће дјечи да процијене своје вриједности, те да обликују и бране сопствене идеје и увјерења;
8. да им омогуће психолошко-педагошку подршку с циљем савладавања личних проблема;
9. да оспособе ученике да сами дефинишу проблеме којим су спремни да се баве, као и да осмисле поступке за проналажење рјешења, те тако развијају истраживачки дух;
10. да их методолошки оспособе за приступ одређеним проблемима;

ЛИТЕРАТУРА

1. Винер Е., *Даровита дјеца: Митови и стварност*, Остварење, Загреб, (2005)
2. Влаховић – Штетих В., *Даровити ученици: теоријски приступ и примјена у школи*. Институт за друштвена истраживања, Загреб, (2005)
3. Gagne F., *Giftedness and Talent: Reexamining a Reexamination of the Definitions*. *Gifted Child Quarterly* 103–112. (1985).
4. Gagne F. *Giftedness and Talents, the value of peer nominations IX World Conference of Gifted and Talented Children*, The Hague (Netherlands), (1994)
5. Георг Д., *Образовање даровитих, како идентифицирати и образовати даровите ученике*, Educa d.o.o. Загреб, (2003)
6. Георг Д., *Образовање даровитих*, Educa d.o.o. Загреб, (2005)
7. Големан Д., *Емоционална интелигенција*, Мозаик књига, Загреб, (1997)
8. Гргин Т., *Едукацијска психологија*, Наклада Слап, Јастребарско, (1996)
9. Корен И., *Како препознати и идентифицирати надареног ученика*, Школске новине, Загреб: (1989).
10. Максић С., *Како препознати даровитог ученика*, Институт за педагошка истраживања, Београд, (1993)
11. Нешковић, С., *Даровити ученици у наставном процесу*. Радови Филозофског факултета 6-7, Филозофски факултет Пале, стр. 257–285, (2005)
12. Renzulli J. S., Reis S.M., *The schoolwide enrichment model*, *Creative Learning Press, Inc.*, Mansfield Center. (1985)
13. Renzulli J., *What makes giftedness? Reexamining a definition*. *Phi Delta Kappan*. 180-184, (1978)
14. Renzulli J., *A general theory for the development of creative productivity through the pursuit of ideal acts of learning* *Gifted Child Quarterly*, (1992)
15. Стојаковић П., *Даровитост и креативност*, Завод за уџбенике и наставна средства, Српско Сарајево, (2000)
16. Цветковић-Лај Ј., *Ја хоћу и могу више - приручник за одгој даровите дјеце од 3–8 година*, Алинеа и центар „Бистрић“, Загреб (1995)
17. Цветковић-Лај Ј. и Мајурец А., *Даровито је , што ћу с њим? – приручник за одгој и образовање даровите дјеце предшколске доби*, Алинеа и центар „Бистрић“, Загреб, стр. 41, (2008)
18. Цветковић-Лај Ј., *Даровито је , што ћу са собом? – приручник за обитељ, вртић и школу*, Алинеа и центар „Бистрић“, Загреб, (2002)
19. Чудина – Обрадовић М., *Надареност, разумијевање, препознавање, развијање*, Школска књига, Загреб, (1991)
20. (www.gifted.uconn.edu)